

МОНЕТИ З РОЗКОПОК БОГОРОДИЦЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2007 РОЦІ

Роботи по дослідженню пам'ятки археології пізнього середньовіччя, розташованої в пониззі р. Самара на північній околиці селища Шевченка, систематично стали проводитися лише з 2001 року. Тут археологами Дніпропетровського національного університету під керівництвом професора І.Ф.Ковальової вивчаються залишки Богородицької (Новобогородицької) фортеці кінця XVII–XVIII ст. та її посаду, де в XVI–XVII ст. існувало козацьке містечко Самарь [1, 2]. Чисельні знахідки монет з цього пункту постійно обробляються фахівцями науково-дослідної лабораторії археології Придніпров'я ДНУ та висвітлюються в наукових виданнях [7-11].

Археологічні розкопки, що проводились тут влітку 2007 року, охоплюють посад і невелику ділянку на території самої фортеці поблизу її східних “Самарських” воріт. Цей розкоп закладено з метою дослідження стану культурного шару, який на протязі десятиріч розорювався тракторами під городи місцевих мешканців. Саме тут на площі, вільній від дерев та кущів, відкриті залишки наземної споруди площею 12,15 м² та господарчої землянки глибиною 2,1 м та площею 12,8 м². Нумізматичний матеріал з розкопу дозволяє чітко датувати час функціонування споруд та деяких господарчих ям, відкритих поряд з ними. Залишки наземної будівлі, простеженої безпосередньо під шаром оранки, дали окрім інших знахідок мідні російські монети номіналом “полушка” 1730, 1731, 1735 (3 екземпляри), 1736 років та “денга” 1731 року [5, с.10, 13]. Всі вони дуже доброї збереженості і не мають слідів обігу. Монети зібрані безпосередньо на рівні підлоги, і тому можна говорити про датування приміщення другою половиною 30-х років XVIII ст. Єдина монета 40-х років XVIII ст. – білонове “акче” кримського – карбування знайдена значно вище підлоги, майже на поверхні розкопу [5, с.12, 15; 6, табл.15].

Господарчі ями № 1, 2, які були відкриті з північної сторони будівлі, за знайденими у них монетами можна датувати тим же часом. В ямі №1 було знайдено монети “денга” 1730 та 1731 років дуже доброї збереженості з чіткими залишками перекарбування з копійок Петра I. Яму №2 датує монета “денга” 1731 року, яка теж не має слідів обігу. Яма №3, мабуть, використовувалась на декілька років пізніше, бо окрім двох мідних монет номіналом “полушка” 1735 року в ній було знайдено білонове “акче” 40-х років XVIII ст. Яма № 7 мала в заповненні також дві монети “акче”, аналогічні вищезгаданим.

Цікавий нумізматичний матеріал дала господарча землянка з цього розкопу. Під час функціонування приміщення №1 вона використовувалась в якості смітника, про що говорять знайдені на різних рівнях дванадцять монет. Серед них – російські мідні монети “полушка” 1730, 1735 (2 екземпляри), 1736 років, “денга” 1736 (2 екземпляри), 1737, 1738, 1748 (2 екземпляри)

років та два білонових “акче”, карбованих у місті Бахчисарай в середині XVIII ст. Саму землянку датують дві монети, зафіксовані на дні споруди. Це – срібна дротяна копійка Петра I з отвором, пробитим біля краю, та мідна копійка з датою 1712 карбування Московського монетного двору [5, с. 10, 13]. Остання дата особливо важлива для спростування гіпотези, що після знищення фортеці як військового укріплення по Прутському миру 1711 року і виведення гарнізону життя тут припинилось. До того ж ще одна копійка, датована 1712 роком, знайдена на цьому розкопі за межами землянки. З культурного шару походить ще 7 монет. Найбільш рання з них – польський білоновий “півторак” або “чех” 1626 року карбування за часів правління Сигізмунда III. Не менш важливими, на наш погляд, є дві п’ятикопійчані монети 1727 та 1729 років [5, стр.10, 13]. На розкопі знайдені також “полушки” 1731, 1736 років та “денги” 1730, 1737 років карбування.

“Півторак” 1626 року з культурного шару розкопу свідчить, що досліджені будівлі були споруджені на заселеній раніше території. Про це говорять і знахідки тут окремих фрагментів димленого посуду зі штампованим орнаментом, характерним для XVII ст.

Окремо стоїть ще одна монета з розкопу, а саме – польський мідний “солід” Августа III (1733-1763). Монета навмисно стерта з однієї сторони за допомогою напилка і має лише лицьове зображення. На наш погляд, таким чином з неї було зроблено важок-екзагій. В такому випадку знахідка вже не має відношення до грошового обігу і являє зразок інвентарю міняли або аптекаря. Це вже не перший випадок саморобного важка з території пам’ятки [3, с.66-72].

Розкопки на посаді фортеці проводились вздовж берегової смуги в південно-східній частині мису і торкались здебільшого часів черняхівської культури. Серед знахідок козацької доби знайдено усього три монети, серед яких найбільш ранньою є білоновий “півторак” Сигізмунда III 1621 року карбування [5, с.5, 7]. Інші монети – мідні російські “полушка” 1735 р. та “денга” 1746 р.

Біля перевозу було завершено дослідження залишків шинка XVII ст. Розкопувався південно-західний кут приміщення, де були знайдені шведський білоновий “драйпелькер” Густава Адольфа 1632 року та литовська мідна “боратинка” Яна Казимира 1666 року. Монети добре підтверджують попереднє датування споруди серединою другої половини XVII ст. [4, с. 30-33]. За межами шинка знайдено мідну “денгу” 1730-х років з датою, пошкодженою корозією, та білоновий “акче” середини XVIII ст.

Підсумовуючи нумізматичні знахідки польового сезону 2007 року, можна сказати, що висновки попередніх років стосовно часу виникнення та існування пам’ятки ще раз підтверджено, а подальші розкопки території самої фортеці, незважаючи на пошкодження культурного шару, слід обов’язково продовжувати.

Бібліографічні посилання:

1. Бинкевич В.В., Камеко В.Ф. Городок старинный запорожский Самарь с перевозом. – Д: Пороги, 2000. – 236 с.
2. Векленко В. Археологічне вирішення дискусії стосовно розташування містечка Самарь та Богородицької фортеці / Векленко В., Ковальова І., Шалобудов В. // Український археографічний щорічник: Вип.8-9. – Київ-Нью-Йорк, 2004. – С.190-221.
3. Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М.. Джерела про існування лазарету та аптеки у Богородицькій фортеці // Гуманітарний журнал. – 2004. – № 1-2. – С.66-72.
4. Ковальова І.Ф. Нові дослідження посаду Богородицької фортеці / Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Векленко В.О.// Січеславський альманах. – 2005. – Вип.1. – С.21-35.
5. Ковальова І.Ф. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці / Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Векленко В.О. – Д: ДНУ, 2007. – 120 с.
6. Ретовский О.Ф. К нумизматике Гиреев // Тр. Московского нумизматического общества. – М. – 1905. – Вып.1, 2. – Т.3. – С.186-340.
7. Шалобудов В.Н. Находки монет на территории Богородицкой крепости // Проблемы археологии Поднiпров'я. – Д, 2002. – С.123-134.
8. Шалобудов В.М. Знахідки фальшивих півтораків Сигізмунда III на території козацького містечка Самарь // Наддніпрянська Україна. – Д, 2003. – Вип.2. – С.247-250.
9. Шалобудов В.Н. Особенности денежного обращения в нижнем Присамарье // Археологічний літопис Лівобережної України. – Полтава, 2003. – С.183-186.
10. Шалобудов В. Нумізматичні колекції з містечка Самарь-Богородицької фортеці // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 2006. – Вип.15. – С.62-68.
11. Шалобудов В.М. Підсумки обробки нумізматичних знахідок з нижнього Присамар'я // Вісник Дніпропетровського університету. – №6. – Серія: Історія та археологія. – 2007. – Вип.15. – С.214-226.